

UTJEHA SARAJEVA

"To šta je cigareta predstavljala u ratu, vjerovatno ćemo biti svjesni kada dani u kojima se motao čaj u marginu novina budu tek tužno sjećanje"

(Semezdin Mehmedinović,
Dani, april 1993)

Kako li bi Sarajlije reagirale da su u svim tim godinama opsade znali da su postojale stvari zbog kojih su im zavidjeli u onim bosanskim gradovima čiji je ratni položaj bio daleko bolji od prijestolničkog? Količina traume mjeri se, istina, najprije brojem granata, ali i svim onim, silom prilika, nerealiziranim potrebama. Kada su, nekim čudom, iz glavnog grada uspijevale izaći novine, čitaoci na slobodnim teritorijama su - bezbroj sam puta to vidio i radio - sa poluludačkim sjajem u očima dugo gledali fotografije na kojima su važni i nevažni pušili. Cigareta među prstima, sivi pepeo na njoj i dim kamerom zaustavljen prije nego bi se rasplinuo, u drugi plan užasa je bacao hiljade bombi, snajpersku pucnjavu, hladnoću, mrak, zatvorenost... Nikada prije i nikada poslije deviza "s cigaretom nisi sam" nije bila tako tačna. I niti jednoj cigareti više nikada

Pred sam rat, u Fabrici duhana Sarajevo su se odlučili za redovni godišnji remont. Do 15. aprila 1992. uglancani su pogoni i sve je bilo spremno za velike poslove. A onda je krenulo: granatiranja, požari, seljenja, nestanak duhana, papira, pogibije radnika... Ipak, do kraja opsade, jedina Drina za koju niko nije sumnjao da neće biti "naša", bila je ona FDS-ova. Bijela. Ukoliko je bilo papira za pakovanje.

neće pripasti tako važna, velika, patetično i tačno životna uloga utjehe, zadovoljstva, poroka, arome nekog ljepšeg života, kao sarajevskoj Drini. Onoj "bijeloj", u mekom pakovanju i sa - što je dio prvih pušačkih informacija ovisnika kojima je nikotin trebao koliko i mir - "denifine filterom" (šta god da to bilo).

Fabrika duhana Sarajevo danas može imati najskuplje proizvode, najlošije cigarete, najgoru marketinšku kampanju (a, na svu sreću, nema ni jedno od toga), ali joj sve skupa ne može previše nauditi. Nije Drina ni jedina, ni najjeftinija, ni najbolja da bi se toliko pušila. Ona je trade mark jednog vremena i osjećaja u

kojem nikotinska ovisnost igra najmanju ulogu. Priča o FDS-u i opsadi, kada se priča sada, u miru, u vremenu koje je iskorijenilo sitna zadovoljstva, zvuči uobičajeno. Ratno.

Upravni odbor FDS-a sredinom marta 1992. donosi odluku o obavljanju redovnog, go-

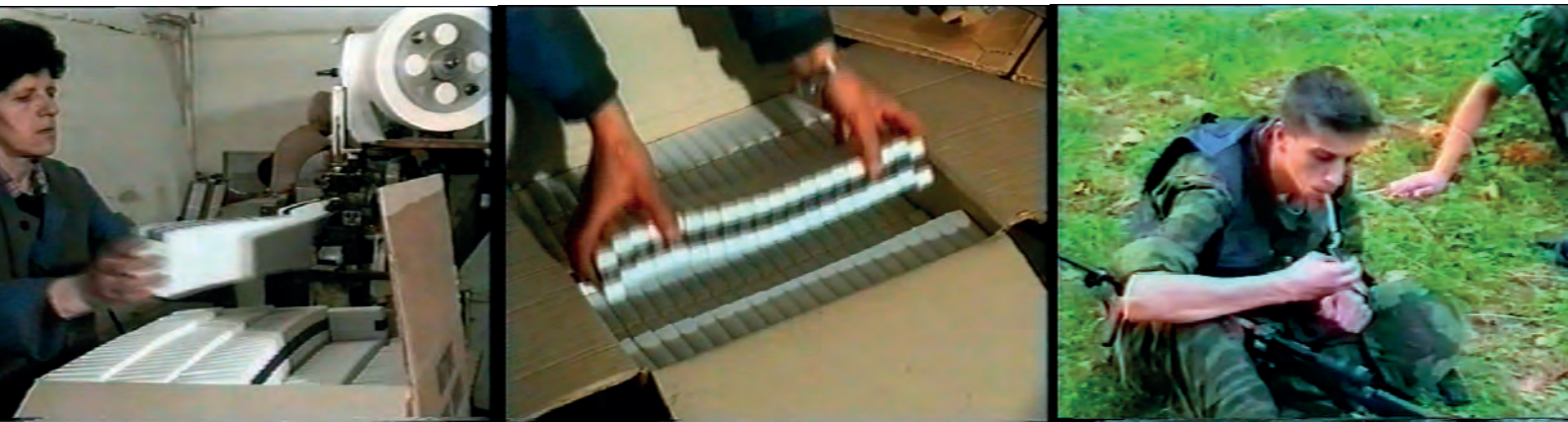
dišnjeg remonta, određuje rokove radova (od 1. do 15. aprila) i uposljenima tada daje kolektivni godišnji odmor. Pet dana nakon opravki, fabrika ponovo počinje raditi. U ratu. Do juna, iz njenih pogona izlaze tek proizvedene cigarete. Tada je granatirana i uništena kotlovnica i FDS - staje. Zalihe te tvornice puše vojnici. Ostali čekaju čudo. Do oktobra, radnici fabrike gase požare, obnavljaju uništeno, trpe granate, na posao idu kroz snajpersku vatru i Drina ponovo gori.

Posljednjih dana decembra te prve godine, FDS uspijeva organizi-

Nijaz Duraković, nastajale su "kutije cigara". Kad ni toga nije bilo, FDS je proizvodila VBR-ove, kako su Sarajlije zvale cigare umotane u malu rolnu papira. Sve poslije jeste nastavak nemoguće misije. FDS-ovi inženjeri su preko Prenja putovali po duhan u Hercegovinu, sa mostarskom tvornicom razmjenjivani su filter štapići za kork papir, počela je proizvodnja cigareta bez filtera Sarajevo, na tržište je, u posljednjoj ratnoj godini, izbačena i cigareta Bosnae...

Predmet mržnje u "civiliziranim državama" tih je godina bio pred-

štoviti. Uostalom, nije li sarajevska priča o djevojci koja je u kutiji Morave ("Marlboro u radničkom odijelu") prvog ratnog proljeća našla geler i tada prvi put posumnjala da se neće "smiriti do augusta" i da tog septembra sigurno neće na more, "literarnija" pušaču od bilo kakvih namaštavanja? Još kada je drugi lik Sarajlija koji u Washingtonu puši Marlboro u mekom pakovanju ne zato što mu godi plućima, nego sjećanju... Na grad u kojem su pušači u redovima čekali kutiju cigareta znajući da su im šanse da izgube glavu naspram onih da zapale barem 50:50.

rati proizvodnju u skoro nemogućim uslovima, da bi u proljeće 1993. Drina dobila novi look. Nije, naravno, nikome palo na pamet da je redizajnira, već je u fabrici nestalo papira za ambalažu. Od pakovanja Astro sapuna, formulara za uplatu i isplatu bogapitaj čega sve ne, udžbenika marksizma koje je nabavljao dr.

met obožavanja. O cigareti, o dimu i aromi, pisali su najznačajniji bosanski pisci (poput autora sintagme "utjeha Sarajeva", FDS-ovog ratnog favorita Semezdina Mehmedinovića, kojeg je jedan tekst o cigaretama pročitao u emisiji Dežurni mikrofon učinio počasnim gostom te fabrike), ne morajući često biti ni previše ma-

Tekst: "DANI" br. 251, 05.04.2002.
Fotosi: iz filma "Utjeha Sarajeva"
Prelom: FDS

